

Analýza archeologického potenciálu území dotčeného vzorovou obnovou zámeckého kopce – výtah z dokumentu „STÁTNÍ ZÁMEK NÁCHOD–VZOROVÁ OBNOVA ZÁMECKÉHO KOPCE, PROJEKT Z POHLEDU ARCHEOLOGIE“ zpracovaného pro zadavatele společností Stratum - archeologické služby s.r.o., IČO 06689931, v květnu 2019, © Bc. Jan Skala, společnost Stratum - archeologické služby s.r.o.

1 Údaje o území¹

1.1 rozsah řešeného území

Název lokality: Zámecký kopec v Náchodě

Celková plocha řešeného území: 8,5 ha

Nadmořská výška: 344-419 m. n. m.

Na jihu je zámecký kopec ohraničen historickým jádrem – Masarykovým náměstím a Karlovým náměstím. Západní část řešeného území protíná Zámecká cesta, která ústí do areálu zámku. Na areál zámku na severo-východě navazuje lipová alej kněžny Kateřiny Zaháňské, která spojuje zámek s nedalekým vojenským hřbitovem, a ulice Smiřických na severo-západě. Z východu a severovýchodu je zámecký kopec ohraničen městskou částí Plhov.

Řešené území **nezahrnuje** objekt zámku ani historické hradby.

Pro přehlednost a lepší orientaci je celé území v rámci tohoto projektu rozděleno na tři části:

Sektor 1 – jižní terasy je prostorově vymezen stávajícími hradbami na východě a západě a historickým jádrem města na jihu. Tato část se dnes nazývá Regnerovy sady.

Sektor 2 – západní svah navazuje na jižní terasy směrem k Zámecké cestě a za ní. Na východě a severovýchodě je tato část ohraničena objektem zámku se západními terasami. Na severu tvoří hranici alej kněžny Kateřiny Zaháňské.

Sektor 3 – východní svah byl dále rozdělen na prostor **3a – Idina zahrada** a **3b – Karlovo náměstí-Plhov**.

Idiny sady přímo navazují na severovýchodní část objektu zámku (a stejně jako jeho areál jsou národní kulturní památkou). Jako „Karlovo náměstí-Plhov“ je nazvána část zámeckého kopce nad Karlovým náměstím mezi jižními terasami, Idinými sady a městskou částí Plhov.

1.2 dosavadní využití a zastavěnost území

V současné době je zájmové území využíváno jako plocha veřejné zeleně a nenachází se v něm žádné obytné ani technické stavby.

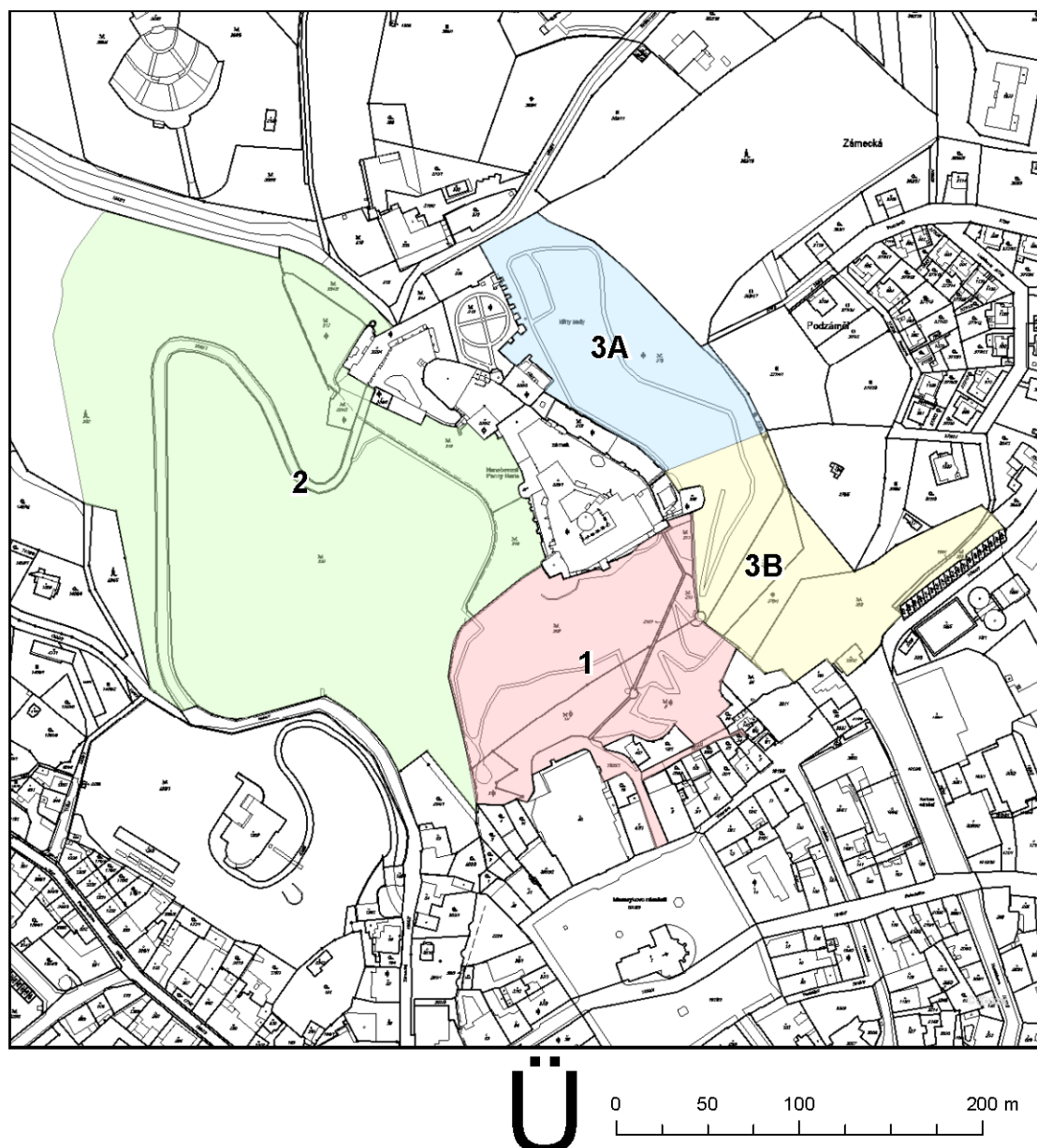
¹ Text této kapitoly byl převzat z průvodní zprávy STÁTNÍ ZÁMEK NÁCHOD – VZOROVÁ OBNOVA ZÁMECKÉHO KOPCE, dokumentace pro provedení stavby (únor 2019).

1.3 údaje o ochraně území podle jiných právních předpisů

Všechny objekty zámku, stejně tak jako plocha lidiných sadů, jsou zapsány na seznamu nemovitých Národních kulturních památek. Konkrétně se jedná o parcely: st.p. 335/1, 335/2, 335/3, 335/4, 335/5, 336, p.p.: 212, 213, 217, 224/3, 373 (lidiny sady), 377/4 (lidiny sady).

Status nemovité kulturní památky mají tyto parcely: st.p. 334, p.p. 209, 210, 211, 214, 218, 219, 220, 224/2, 378/1, 379, 382, 383, 1942/1, 1955/1, 1956/1, 1964, 2107, 235/1, 237/14, 237/15, 369, 372, 5, 9, 10.

Větší část řešeného území (východní svahy, jižní svahy, část západních svahů – od zámku po Zámeckou cestu) se nachází v památkové zóně, zbylá část v ochranném pásmu kulturní památky.

Obr. 1: Rozdělení řešeného území do stavebních celků dle kap. 1.1.

2 Obecná doporučení platná pro celé řešené území

Záchranný archeologický výzkum (dále jen "ZAV") se řídí obecně pravidly pro archeologické výzkumy, viz: <http://www.arup.cas.cz/?p=8153#more-8153>.

ZAV bude zahrnovat vlastní terénní práce (odkryv/exkavaci), provedení standardní dokumentace odkrytých situací a jejich geodetické zaměření, evidenci a ošetření movitých archeologických nálezů, jejich dokumentaci a případnou konzervaci a jejich uložení, zpracování primární terénní dokumentace, analýzy odebraných vzorků (kromě artefaktů také např. zvířecích a lidských kostí, zbytků rostlin, mineralogických materiálů atd.) a komplexní vyhodnocení výsledků výzkumu v rozsahu nálezové zprávy vypracované v souladu s pokyny ke zhotovení nálezové zprávy, které jsou zveřejněny na adrese <http://www.arup.cas.cz/?cat=647>.

2.1 Klimatické podmínky

Archeologický výzkum je možné realizovat pouze za vhodných klimatických podmínek, zejména mimo zimní období (tj. cca mimo listopad až únor), nestanoví-li vedoucí výzkumu jinak.

2.2 Zemní práce

Veškeré zemní práce prováděné zhotovitelem stavby budou nepřetržitě sledovány archeologickým personálem a budou probíhat ve vzájemné koordinaci. Zhotovitel stavby bude respektovat doporučení archeologického personálu. Při použití mechanizace v místech s výskytem archeologických nálezů bude použita plochá svahovací lžíce (tzv. pravítko).

2.3 Průzkum detektory kovů

Vzhledem k plánovaným masivním přesunům zeminy a vyrovnávkám terénu, který nevratně přemístí povrchově uložené artefakty z původní polohy, proběhne před zahájením zemních prací na celém území prospekce detektory kovů kvalifikovaným (resp. dostatečně zkušeným) personálem. Prospekce bude řešena jako „totální“, tj. s cílem zbavit území všech kovů. Vzhledem k charakteru území, tj. převážně zalesnění a pokryté hustým keřovým patrem bude zaznamenány plochy, kde prospekce neproběhla anebo pouze ve velmi omezené míře a po případných parkových úpravách bude prospekce dokončena.

Detektorový průzkum bude dále realizován během zemních prací na čerstvě odkrytých terénech a po jejich dokončení (např. rozhrnutí zeminy).

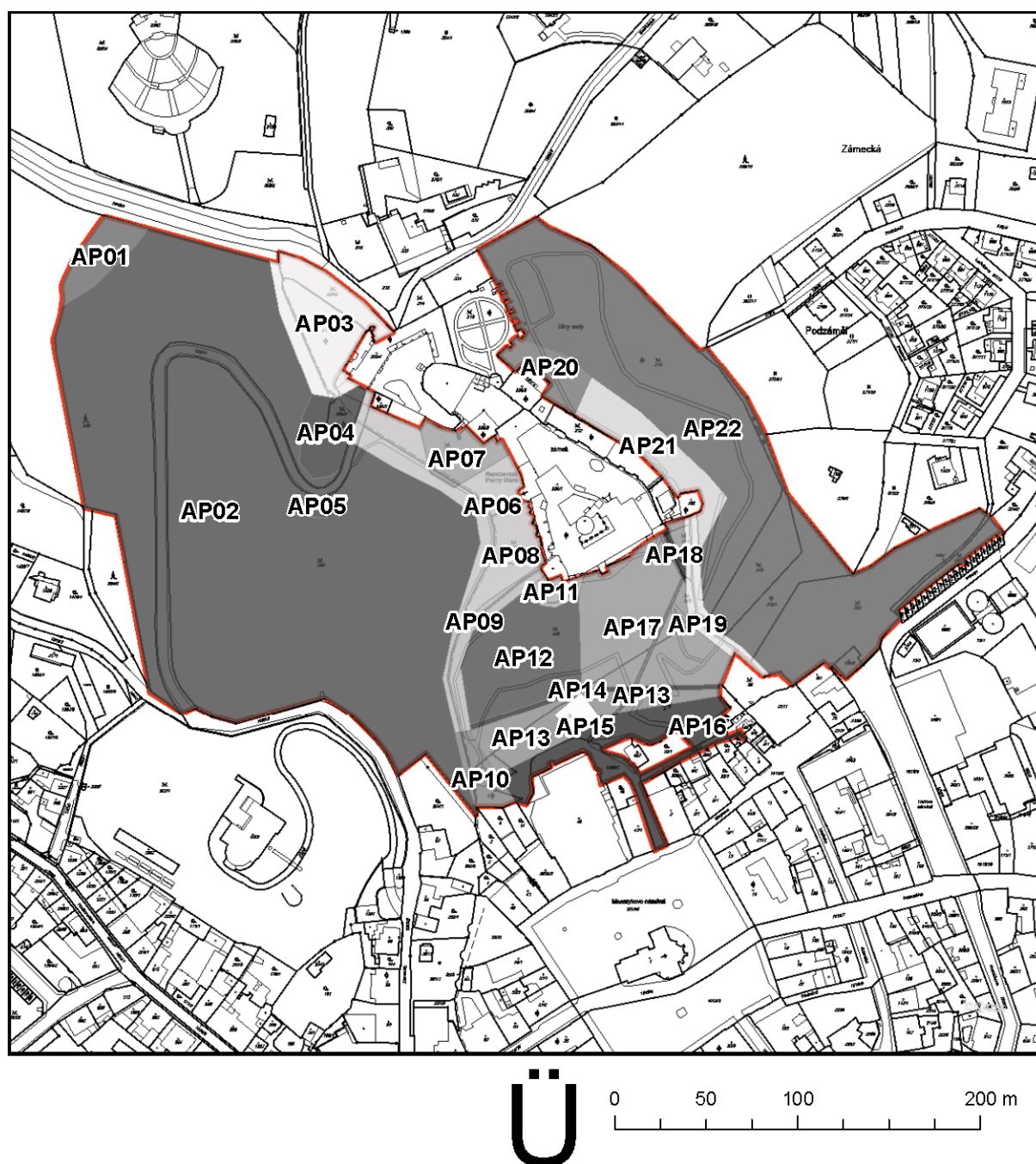
Nalezené artefakty budou geodeticky zaměřeny totální stanicí (s ohledem na terénní dostupnost) nebo s přesností do 3 m.

Náklady na průzkum detektory kovů se stanoví jako jednotková cena za 8,5 ha plochy, resp. 17 ha, tj. včetně prospekce během zemních prací na čerstvě odkrytých terénech a po přesunech zeminy.

3 Vymezení archeologických ploch

Řešené území obklopuje bývalý gotický hrad, dnešní náchodský zámek. Na jihu přímo sousedí s městským středověkým a novověkým jádrem. Městské parcely částečně zasahovaly dle mapy stabilního katastru až do řešeného území. Jako zdroje informací o archeologickém potencionálu řešeného území byla použita následující literatura: Čížek – Slavík 1994, 117-122; Čížek – Slavík 2000, 403-408; Čížek – Tůma 1999, 9-42; Kuča 2000, 235-249; Sedláček 1887, 1-32; Svoboda 1998, 229-244; Šrámek 2006, 9-33. Dále byly použity dostupné mapové podklady a dobová vyobrazení, viz obr. 6-11.

Celé území bylo rozděleno do polygonů – archeologických plochy (dále AP01, 02,...) na základě předpokládaných archeologických situací, dále bylo přihlédnuto k plánovaným zemním pracím, doporučeny metody ZAV a vyčíslena přibližná kubatura zemních, resp. archeologických prací.

Obr. 2: Rozdělení řešeného území do archeologických ploch.

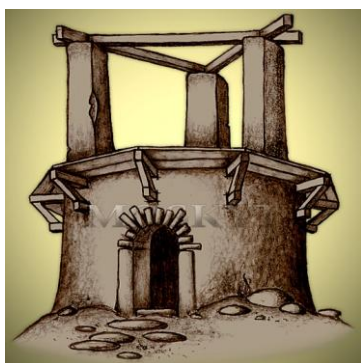
3.1 AP01 „šibenice“

Polygon vymezuje okraj šibenického vrchu, samotný zděný objekt šibenice se pravděpodobně nalézal několik desítek metrů západně od řešeného území, jeho přesná poloha je však neznámá. Objekt šibenice je zaznamenán pouze okrajově na vedutě Mathiase Gerunga z let 1536-1537 (*obr. 3*; zdroj: *Veduta Náchoda*). Přibližnou podobu šibenice znázorňuje typ 6 dle Leoše Drahoty (*Obr. 4*), na její přesnější polohu kromě veduty snad odkazuje i dodnes stojící socha sv. Jana Nepomuckého v aleji Kateřiny Zaháňské.

V tomto polygonu by neměli probíhat zemní práce s výjimkou jam pro založení ovocného sadu. Doporučuje se pouze archeologický dohled případných zemních prací.

Obr. 3: Výřez z veduty Mathiase Gerunga z let 1536-1537 (zdroj: *Veduta Náchoda*), šibenice vyznačena modrou šipkou, kamenná struktura (bašta?) vyznačena žlutou šipkou.

Obr. 4: Ilustrace k možné podobě šibenice v ploše AP01 (převzato a upraveno z: *Naše šibenice*).

3.2 AP02 „západní svahy“

Vymezený polygon pokrývá většinu západních svahů ve vzdálenosti cca 30 m od zámku a více. V tomto území není předpoklad nálezů archeologických situací. Doporučuje se zde pouze dohled archeologických prací.

3.3 AP03 „vysoké šance“

Z pohledu archeologie se jedná o vysoce rizikový polygon. V těchto místech se nalézala kamenná kruhová stavba o průměru cca 13 m (šířka zdiva 1,3 – 1,4 m) částečně odhalená v roce 1983 (Čížek – Slavík 1994, 118-119, obr. 4). Objekt byl pravděpodobně zaznamenán na vedutě z roku 1536-1537 (Obr. 3, žlutá šipka), může se jednat o předsunutou baštu.

Na témže místě během třicetileté války (asi krátce před r. 1643) byly vybudovány šance (Čížek – Slavík 1994, 118-119).

Z pohledu zemních prací zde mají proběhnout vyrovnávky terénu o objemu cca 600 m³ a celý pahorek obejdou nově vybudované chodníky. Současně je tato plocha určena jako zařízení staveniště (S3) s pohybem techniky i nad 3,5 t po vybudování nájezdu. Jakékoliv zemní práce zde doporučujeme

provádět s maximální opatrností vzhledem ke strukturám pod povrchem, zemní práce zde budou realizovány pouze ručně a to archeologickým personálem, přípustné je nanejvýš strojní strhnutí prvních několika centimetrů kořenového systému po bývalé lesnické školce. Zařízení stavenišť, které by pohybem těžké techniky mohlo poškodit struktury pod zemí zde neporučujeme budovat.

Celkově zde mohou vzniknout archeologické práce o objemu až 600 m³.

3.4 AP04 „prachárna“

Údajně prostor bývalé prachárny a malých šancí (Čížek – Slavík 1994, 118-119) západně od brány. Vzhledem k tomu, že se jedná o skalnatý, ostrý výběžek, je velmi pravděpodobné, že se relikty staveb mohou nacházet jen několik centimetrů pod současným povrchem. Polygon zasáhne budování chodníku a ocelového schodiště. Veškeré zemní práce zde budou probíhat ručně, prováděné archeologickým personálem. Celkem se jedná až o cca 21 m³ (chodník), ocelové schodiště (3 m³).

3.5 AP05 „krucifix“

Plocha v ohybu cesty západně od zámku, dle mapy stabilního katastru zde stával kříž. Zemní práce zde budou probíhat pod archeologickým dohledem a neměli by překročit cca 5 m³.

3.6 AP06 „západní terasy“

Polygon přiléhající přímo k zámecké zdi. Výskyt archeologických nálezů je zde velmi pravděpodobný. Kromě militarií a navážek (doloženo prolámaní otvoru r. 1640 a výhoz odpadu ven; Sedláček 1887, 8) je zde vysoká šance na výskyt kuchyňského odpadu (keramiky, zvířecích kostí aj., r. 1651 „velká kuchyně“; Sedláček 1887, 8).

V rámci tohoto prostoru mělo dojít k vybudování řady opěrných zídek, nicméně vzhledem k úpravám projektu zde bude pouze obnoven stávající chodník. Doporučujeme archeologické dohled, objem prací se pravděpodobně nepřesáhne 30 m³.

3.7 AP07 „hradní příkop - západ“

Prostor vyústění zasypaného hradního příkopu, vzhledem k úpravám projektu nedojde k realizaci zídek a tím ani narušení archeologických situací.

3.8 AP08 „stavba“

Prostor malé stavby zaznamenané na mapě stabilního katastru žlutě (spalitelná). Vzhledem k úpravám projektu nedojde k realizaci zídek, má zde však být postaveno ocelové schodiště. Veškeré zemní práce zde budou probíhat ručně archeologickým personálem, cca 5 m³ maximálně.

3.9 AP09 „městská západní hradba“

Úzký prostor podél dochované části západní městské hradby. Zejména podél východní strany hradby bude obnoven chodník, vybudováno ocelové schodiště, odvodnění a osvětlení cesty, to vyvolá zemní práce o objemu cca 80 m³. Veškerá práce zde budou prováděny ručně archeologickým personálem. Případný pohyb UNC dle projektu zde spíše nedoporučujeme.

3.10 AP10 „zaniklá městská západní hradba a věž“

Prostor v jihozápadní části řešeného území, kde byla v minulosti rozbořena hradba a věž. Vzhledem k povaze terénu, zde přepokládáme kamenné zdivo téměř pod současným povrchem. Záměrem stavby je zde vybudovat chodník (cca 20 m³), opěrnou zídku (cca 20 m³), odvodnění (cca 3m³) a osvětlení (cca 3m³), celkem cca 50 m³. Veškeré zemní práce zde budou realizovány ručně archeologickým personálem.

3.11 AP11 „opevnění?“

Polygon pod jihovýchodní baštou, teoretické místo hradeb „na svahu k městu“ (Čížek – Slavík 1994, 119). Archeologická sonda zde vykopaná (duben 2019) odhalila pouze cca 0,2 m zeminy s minimem archeologických nálezů, níže skálu. Chodníky a odvodnění zde vyvolají práce o objemu maximálně 8 m³. Zemní práce budou realizovány ručně archeologickým personálem.

3.12 AP12 „jižní terasy (západ)“

Přibližně střední část svahu západní strany jižních teras. Nedávno realizovaná archeologická sonda (v dubnu 2019) zde v horní partii svahu odhalila pouze okolo 0,3 m zeminy s minimem artefaktů, níže skálu. Nepředpokládáme zde navážková souvrství, pouze ojedinělé nálezy a militaria. Spodní část polygonu protne chodník s opěrnou zídou a ocelová lávka. Doporučujeme pouze archeologický dohled, zemní práce zde mohou být realizovány stavebními dělníky. V případě nálezu složitějších souvrství budou dokumentovány stěny výkopu o délce cca 120 m. Objem prací by neměl překročit cca 40 m³.

3.13 AP13 „spočinek jižních teras“

Prostor mezi zadními trakty městských parcel a ostrým svahem jižních teras, na mapě stabilního katastru jsou zde zakresleny zahrady. Předpokládáme souvrství vytvořené vodní erozí s blíže neznámou hloubkou a obsahem archeologických nálezů, nelze vyloučit archeologické objekty. Z pohledu zemních prací má proběhnout vyrovnávka terénu o objemu cca 173 m³ a hloubce +/- 0,2 m. Práce je možné provést stavebními dělníky pod archeologickým dohledem. Archeologické práce by neměl přesáhnout cca 30 m³.

3.14 AP14 „palisáda?“

Možnost, že město a hrad byly cca v 1. pol. 15. století plotem, či dokonce palisádou naznačuje výřez z veduty Mathiase Gerunga z let 1536-1537 (obr. 5; zdroj: *Veduta Náchoda*). Z toho důvodu byl vymezen tento polygon, vymezení je jen velmi přibližné na základě LIDARového modelu terénu (DMR 5G). Doporučujeme archeologický dohled při budování opěrné zídky a lávky.

Obr. 5: Výřez z veduty Mathiase Gerunga z let 1536-1537 (zdroj: *Veduta Náchoda*), detail plotu – palisády (?).

3.15 AP15 „stavba“

Plocha vymezuje prostor stavby zakreslené na mapě stabilního katastru žlutě (spalitelná konstrukce). Přímo v tomto prostoru má být vybudována vsakovací nádrž o objemu cca 10 m³ a svodná drenáž. Zemní práce ve vymezeném polygonu budou realizovány archeologickým personálem. Objem prací bude činit cca 30 m³.

3.16 AP16 „zadní trakty městských parcel“

Jedná se o plochu sousedící přímo s městským jádrem. Zemní práce se polygonu téměř vyhnou s výjimkou pasů kamenného schodiště. Tyto práce mohou být provedeny stavebními dělníky pod pečlivým archeologickým dohledem. Z pohledu archeologie výkop může vyvolat dokumentaci řezů výkopu o délce cca 44 m. V případě nálezů zahloubených situací nebo složitějších navážkových a erozních souvrství s obsahem archeologických nálezů bude pokračováno ručně archeologickým personálem. Objem prací by neměl překročit cca 20 m³.

3.17 AP17 „jižní terasy s navážkami“

Plochy přiléhající přímo k jižní části zámku má být snížena místy až na skálu a odtěženo cca 1280 m³ navážek a zeminy. V dubnu 2019 zde byly provedeny dvě archeologické sondy související s odvodněním rizalitu. Sondáží pod hradbou u branky do města a o cca 25 m níže byly zjištěny souvrství velmi bohaté na archeologické materiál (cca 4 kg artefaktů/m³ zeminy bez stavební keramiky). Skála byla zjištěna pouze v první sondě pod hradbou v hloubce 1,2 m, níže nebyla zastižena ani 1,4 m hluboko, pouze vrstvy štěrkopísku, resp. zvětralého slepence. Zjištěná souvrství pravděpodobně reflektují jednotlivé hlavní přestavby hradního/zámeckého areálu jsou bohaté jak na kuchyňskou keramiku (od 13. století, počátků hradu!), tak i fragmenty kachlů nebo stavební keramiku (prejzy apod.), nalezeny byla i militaria (dělové koule). Jakékoliv zemní práce zde mohou být prováděny pouze ručně archeologickým personálem. Dále polygonem projde chodník, zídka a zaslepená drenáž, nicméně v celkem uvažované kubatuře se jedná o minimální zásahy do terénu.

Doporučujeme zde objem zemních prací konzultovat s projektantem a generálním dodavatelem stavby pro snížení nákladů na ZAV. To může být dosaženo např. přesnějším vymezením území, kde dojde k odtěžení navážek a odhalení skalního masivu.

3.18 AP18 „zaniklá městská východní hradba“

Dle Čížka a Slavíka (2000, 407, obr. 7) je pravděpodobné, že městská hradba v 14. stoletím uhýbala více západním směrem, přibližně v trase současného kamenného schodiště, později se založeném zděného příkopu východně od hradu bylo přeložena do stávající trasy. Nové základové pasy pod novým kamenným schodištěm mohou odhalit kamenné základy hradby. Po odstranění současného schodiště stavbou budou probíhat zemní práce pouze ručně archeologickým personálem. Objem prací odhadujeme na cca 30 m³.

3.19 AP19 „východní městská hradba“

Jedná se o nejbližší okolí městské východní hradby, zemní práce zde budou realizovány pouze ručně archeologickým personálem. Chodník, zaslepená drenáž, opěrná zídka, ocelové schodiště a kabel osvětlení vyvolají zemní práce o objemu cca 50 m³.

3.20 AP20 „hradní příkop – východ“

Přibližně ve vyznačeném prostoru ústí hradní příkop. Zemní práce by zde měly mít převážně povrchový charakter (chodníky, osvětlení apod.). Výkopy mohou být prováděny dělníky stavby, objem archeologických prací by zde neměl překročit cca 15 m³.

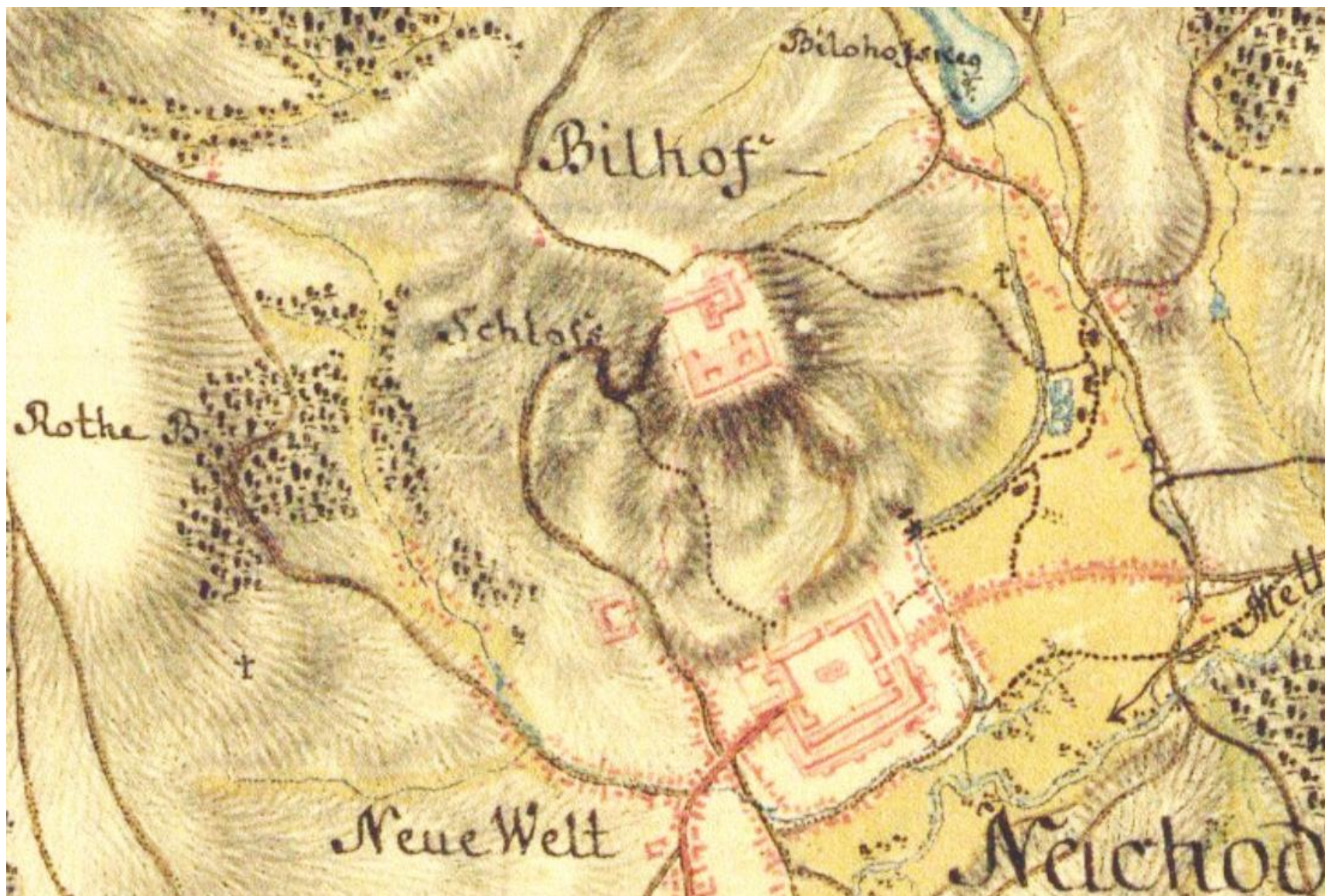
3.21 AP21 „východní svah v blízkosti zámku“

Jedná se o plochu přímo sousedící s hradbou. Situace je obdobná jako u „AP21“, práce zde mohou být prováděny dělníky stavby. Objem případných archeologických prací by neměl překročit 50 m³.

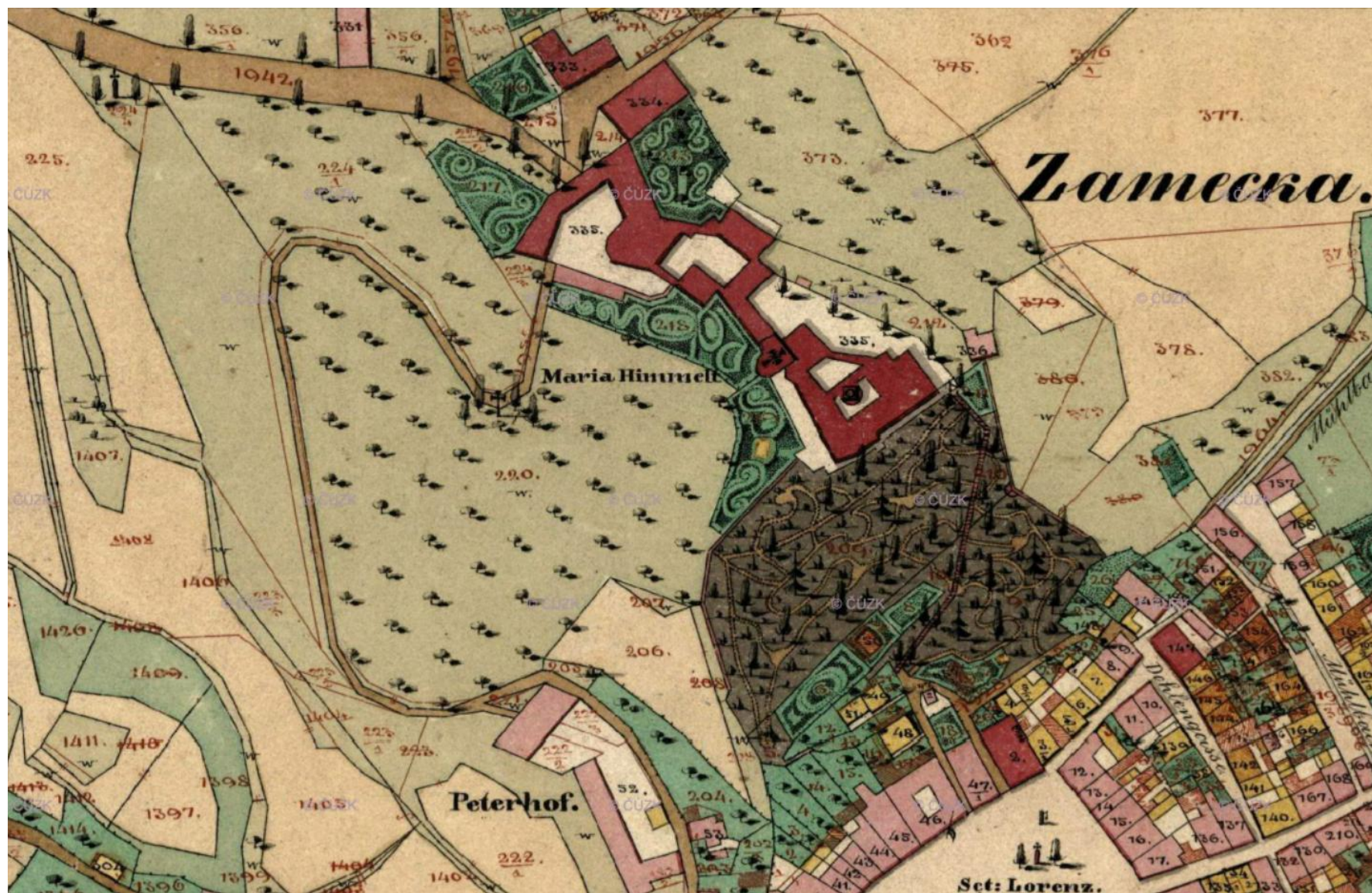
3.22 AP22 „východní svah“

V daném polygonu nepředpokládáme větší výskyt archeologických nálezů a situací, zemní práce budou zejména povrchové charakteru s výjimkou zaslepených drenáží (cca až 200 m³). Práce mohou být prováděny dělníky stavby, nicméně nelze vyloučit v části trasy drenáží souvrství s obsahem archeologických nálezů či zahloubené situace podél ulice Příkopy (zatrubněná Radechovka a městský příkop). Objem archeologických prací by neměl překročit 300 m³.

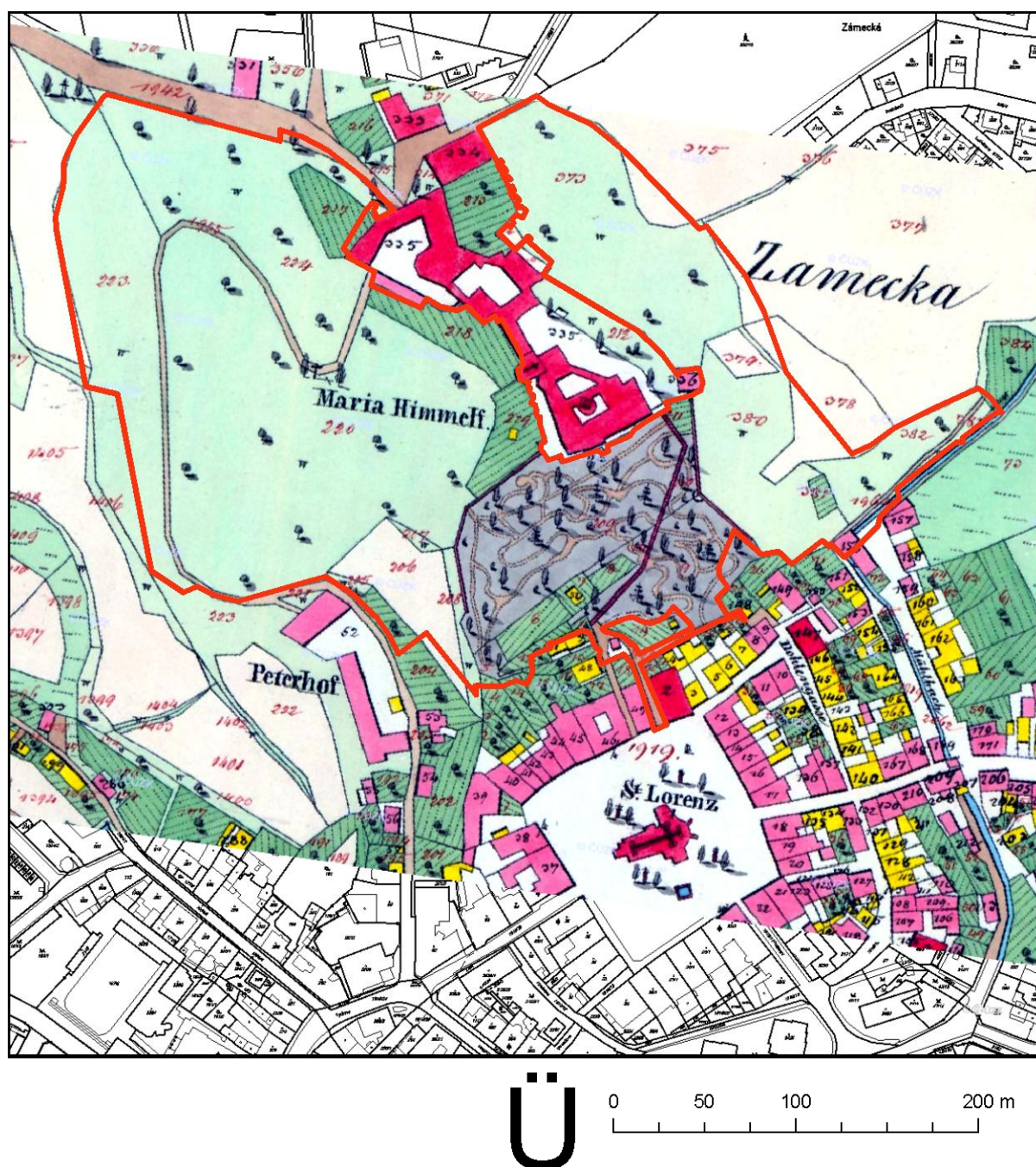
Obrazové přílohy

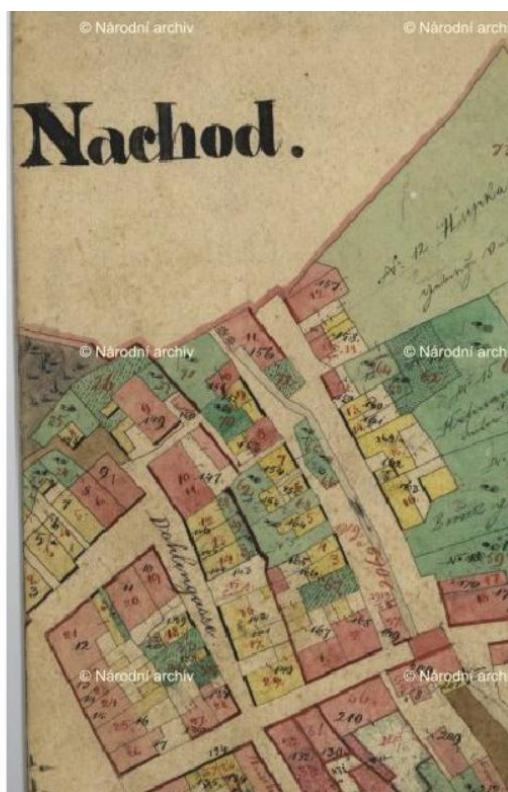
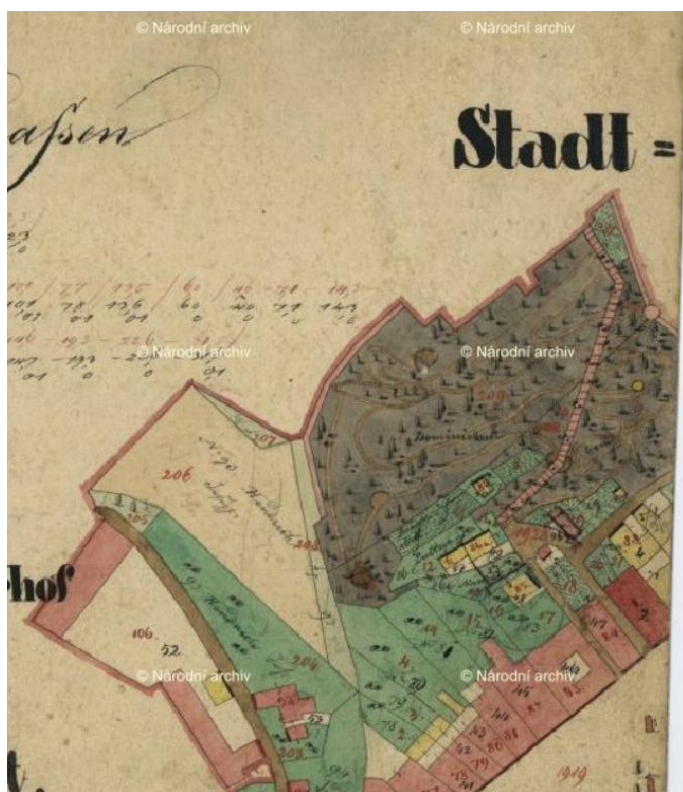
Obr. 6: Zámek na I. vojenském mapování (zdroj: Oldmaps).

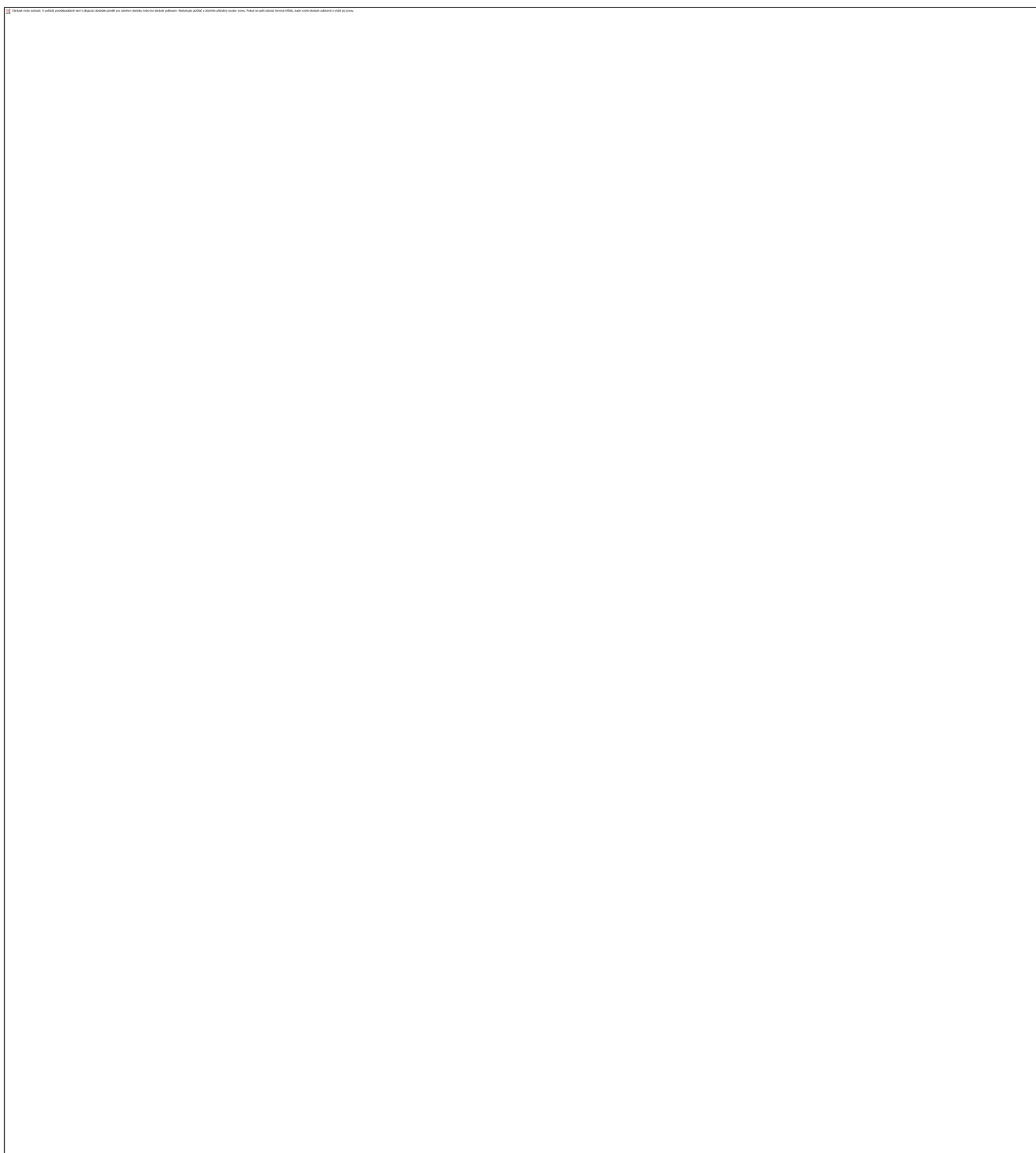
Obr. 7: Zámek na originální mapě stabilního katastru, bez měřítka (zdroj: Archivní mapy).

Obr. 8: Zámek na georeferencovaném císařském otisku mapy stabilního katastru (zdroj: Archivní mapy), podloženým aktuální katastrální mapou (zdroj: ČÚZK) včetně vyznačení řešeného území (červená linie).

Obr. 9 a 10: Zámek a jádro města zvlášť na indikačniskice stabilního katastru.

Obr. 11: Plán náchodské hradu dle *Augusta Sedláčka* (1887, str. 3).

4 Zdroje

4.1 Literatura

Čížek, J. – Slavík, J. 1994: Raně novověké opevnění náchodského zámku. Příspěvek k poznání bastionových fortifikací našich feudálních sídel. *Castellologicabohemica* 4, 117-122.

Čížek, J. – Slavík, J. 2000: Poznámky ke stavebnímu vývoji hradu a zámku v Náchodě. *Castellologicabohemica* 7, 403-408.

Čížek, J. – Tůma, J. 1999: Nové poznatky o středověkém opevnění Náchoda. *Stopami dějin Náchodska* 5, 9-42.

Kuča, K. 2000: Náchod. In: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* 4. díl, MI-Pan, 235-249.

Sedláček, A. 1887: Hrady, zámky a tvrze království Českého V. Podkrkonoší. Praha, 1-32.

Svoboda, L. 1998: Středověké opevnění náchodského hradu. *Castellologicabohemica* 6, 229-244.

Šrámek, J. 2006: Historický vývoj břevnovského klášterství z pohledu jeho proboštství v Broumově v 15. století. *Studia iuvenilia MMIV-MMV*. Ostrava, 9-33.

4.2 Internetové stránky

Archivní mapy [cit. 12. 5. 2019]. ÚAZK – přehledka. Zdroj:
<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>.

Naše Šibenice [cit. 16. 5. 2019]. Naše šibenice 6 – Šibenice I Moskyt. Zdroj:
<https://www.moskyt.net/nase-sibenice-6-sibenice>.

Oldmaps [cit. 12. 5. 2019]. Oldmaps – Staré mapy. Zdroj:
http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c080.

Veduta Náchoda [cit. 16. 5. 2019]. Soubor:VedutaNáchoda z roku 1536.jpg – Wikipedie. Zdroj:
https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Veduta_N%C3%A1choda_z_roku_1536.jpg.